

ĮVADAS

Kapinės yra ir gali būti suvokiamos kaip materialaus ir dvasinio gyvenimo, istorinio, konfesinio, etnografinio paveldo objektas. Mirties kultūra ir ją reprezentuojančios laidojimo tradicijos buvo / yra aktualios visais žmonijos egzistavimo laikotarpiais, visose civilizacijose, nepriklausomai nuo regiono, valstybės ar krašto ūkinio išsivystymo lygio ar kultūrinės aplinkos. Mokslininkai, tyrinėjantys *kapines* kaip socialinį, dvasinį visuomenės atributą, teigia, kad „beveik visose religijose kapavietės yra mirusiojo gyvenimo vieta (*die Wohnungen der Toten*). Jos [kapavietės – *S. P.*] yra atminimo vietos, kuriose ne tik susipina gyvųjų ir mirusiųjų šeimos asmenų likimai, bet ir dabartis su praeityje egzistavusia kultūra. Palaidojimo vietos puikiai reprezentuoja visuomenės identitetą. Jos dokumentuoja istorijos vyksmą, atspindi svarbius visuomenės procesus, architektūrinius ir estetinius aspektus, pavardžių formas ir kalbos pasikeitimus, kuriuos galima perskaityti ant paminklų“¹.

Šie vokiečių mokslininkų apibrėžti *kapinių*, *kapaviečių*, kaip mokslinių tyrimų objektų, funkciniai prioritetai yra taikytini ir Klaipėdos krašto senosioms kapinėms². Jos yra neatsiejama regiono kultūrinio kraštovaizdžio dalis, konfesinio paveldo segmentas, semantiškai atspindintis čia gyvenusių žmonių tautinę, kalbinę aplinką, socialinę, ekonominę sanklodą, lokalių bendruomenių raidos aspektus, laidosenos tradicijų kaitos ypatybes, kurioms nuo XVI a. pradžios įtaką darė protestantizmas ir Prūsijos / Vokietijos valstybės vystymasis.

Kita vertus, *kapinės* yra kultūrinis, istorinis visuomenės sanklodos dėmuo, kuris ne tik atskleidžia „krašto praeitį, tačiau ir reprezentuoja dabartį bei pateikia žvilgsnį į ateitį“³. Tad dabartinė Klaipėdos krašto senųjų kapinių būklė, atitinkamų valdžios institucijų, pavienių entuziastų, mokslininkų, kraštotyrininkų požiūris į kapinių priežiūrą, išsaugojimą iliustruoja visuomenės pajautą šiam konfesiniam, kitokiam nei likusioje Lietuvos dalyje, paveldui ir santykį su praeitimi, lemiančiam visuomenines, kultūrinis, moralines vertybes.

Sovietmečiu ir Klaipėdos krašto istorijos, ir jo kultūrinio, konfesinio paveldo tyrimai buvo įsprausti į ideologinius rėmus, kadangi regiono istorijos daugiatautiškumas ir daugiakultūriškumas neatitiko „išgrynintos“ tautos istorijos koncepcijos, todėl daugelis Klaipėdos krašto, platesniame kontekste – Prūsijos Lietuvos, istorijos siužetų, paženklintų *svetimais* vokiškais kalbiniais ir kultūriniais pėdsakais, likdavo mokslinių interesų ir tyrimų užribyje.

Senosios Klaipėdos krašto kapinės didesnio mokslininkų⁴ ir kraštotyrininkų dėmesio sulaukė tik Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, nors pavienių entuziastų domėjimasis senosiomis kapinėmis fiksuojamas ir sovietmečiu, maždaug nuo 8-ojo dešimtmečio pradžios⁵. Nuo 2006 m. Klaipėdos krašto konfesinio paveldo tyrimus vykdo ir Klaipėdos universiteto Baltijos regiono is-

¹ EHALT, H. Ch. Vorwort der Herausgeber. FISCHER, N. Vom Gottesacker zum Krematorium. Eine Sozialgeschichte der Friedhöfe in Deutschland seit dem 18. Jahrhundert. *Kulturstudien. Bibliothek der Kulturgeschichte*. Hrsg. von H. Ch. EHALT, H. KONRAD. Köln, 1996, Bd. 17, S. VI.

² Lietuvos istoriografijoje iki šiol nėra apibrėžtas bendras Klaipėdos krašto kapinių įvardijimas. Jos yra vadinamos senosiomis, liuteroniškomis, protestantiškomis, istorinėmis kapinėmis. Visi šie terminai yra kontekstiškai teisingi ir vartotini, apibrėžiantys tą patį objektą. Šio tomo straipsniuose šis pavadinimas taip pat varijuoja.

³ HILLEBRAND, A.-K. Erinnerung und Raum. Friedhöfe und Museen in der Literatur. *Würzburger Wissenschaftliche Schriften*, Bd. 341, Königshausen&Neumann, 2001, S. 133.

⁴ Plačiau apie Klaipėdos krašto senųjų kapinių mokslinius tyrimus, bibliografiją žr. šiame tome spausdinamuose S. Pocyčės, R. Sliužinsko ir kt. autorių straipsniuose.

⁵ Galėtume paminėti 8-ajame dešimtmetyje kraštotyrininko Ferdinando Tamošiūno surinktą vaizdinę ir rašytinę medžiagą, tuometinės Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų docento Jurgio Mališausko studentų darbus apie mažąją architektūrą Klaipėdos krašto kapinėse.

torijos ir archeologijos instituto (toliau – KU BRIAI) mokslininkai, kurie krašto senąsias kapines analizuoja kaip kalbinį, kultūrinį, etnografinį, religinį regiono praeities objektą, neatsiejamą nuo bendros viso Klaipėdos krašto bei valstybių, kurioms kraštas priklausė, raidos. Taigi ši tyrimą būtų galima priskirti ne tik istorijos, kalbotyros, kultūrinės antropologijos ar religijotyros, bet ir kultūrinės regionistikos sričiai. Kita vertus, kelerių metų mokslinis įdirbis atskleidė, kad vien tik humanitarinis šios konfesinio paveldo dalies tyrimų aspektas negali visapusiškai atspindėti senųjų Klaipėdos krašto kapinių reikšmės ir vertės regiono kontekste.

Paskutiniu dešimtmečiu kapinių tyrimams akivaizdžią įtaką daro mokslinėje aplinkoje vis labiau ryškėjančios tarpdisciplininės prieigos ir jų metodologinės sąsajos. Atsižvelgdama į pastarąją tendenciją, nuo 2012 m. KU BRIAI vykdomame Lietuvos mokslo tarybos finansuojamos mokslo programos „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ projekte „Klaipėdos krašto etnokonfesinio paveldo tyrimai, sukuriant geografinę informacinę sistemą“⁶ suburta mokslininkų komanda pateikia humanitarinių, gamtos, technologijos, socialinių mokslų, informatikos tyrimų segmentus, kurie atskleidžia senųjų kapinių istoriją, antkapinių paminklų raidą ir jų medžiagotyriminius aspektus, epitafijose užfiksuotą kalbinę, tautinę, socialinę krašto ir atskirų bendruomenių raidą, kapinių augaliją, informatikos mokslo galimybes sisteminant sukauptą rašytinę, foto- ir garso medžiagą. Informacinę duomenų bazę, kuri kuriama nuo 2006 m. vykdytų lauko ekspedicijų metu surinktų duomenų pagrindu⁷ ir kurioje jau yra sukaupta apie 20 500 skaitmeninių laikmenų vienetų, 2012 m. papildė informacija iš 40 senųjų Klaipėdos krašto kapinių. Sukaupta medžiaga tapo šiame „Acta Historica Universitatis Klaipedensis“ tome publikuojamų mokslinių straipsnių tyrimų objektu.

Kalbant apie senąsias kapines, yra aktualu atskleisti ne tik jų, kaip materialaus paveldo elemento, reikšmę, bet ir išanalizuoti kapinių formavimosi raidą lėmusį teisinį laidotuvių apeigų reglamentavimą. Šį reglamentavimą Prūsijoje XVI–XVIII a., kaip vieną svarbiausių konfesionalizacijos proceso aspektų, straipsnyje tyrinėja Darius Barasa. Istorinę temą pratęsia Silva Pocytė, kuri aptaria protestantizmo įtaką daugiakalbės kultūrinės aplinkos Klaipėdos krašte susiformavimui, epitafijų bilingvistinei raiškai, o krašto konfesinio paveldo specifiką visos Lietuvos kontekste atskleidžia lygindama tam tikrus senųjų Klaipėdos krašto ir kitų Lietuvos regionų kapinių raidos aspektus ir artefaktus.

Klaipėdos krašto kapinėse fiksuojamų antkapinių įrašų kalbinei analizei yra skirti Astos Balčiūnienės ir Eglės Bukantytės straipsniai. A. Balčiūnienė tyrinėja lietuviškuosius įrašus leksikos ir morfologijos aspektu, aptaria pagrindines asmenvardžių kalbines ypatybes. E. Bukantytės tiriama objektas yra vokiškosios epitafijos, jose užfiksuoti tekstai, kurie istoriniu-lyginamuoju metodu yra gretinami su lietuviškais, siekiant atskleisti jų tekstologinius ir lingvistinius ypatumus.

Arūnės Liucijos Arbušauskaitės straipsnyje analizuojami senųjų kapinių epigrafų metrikos duomenys, daugiausia koncentruojant dėmesį į palaidotųjų susiskirstymą pagal lytį ir amžių, kūdikių / vaikų mirtingumą. Autorės tyrimas atskleidė, jog kapinių įrašuose užkoduota informacija papildo socialinės-demografinės Klaipėdos krašto raidos charakteristikas, tačiau dėl duomenų stokos negalima daryti išsamesnių išvadų apie gyvenimo trukmės priklausomybę nuo ekonominių ar geografinių veiksnių.

Senųjų krašto kapinių dabartinę būklę, jų vietą lokalinės kultūros ir paveldo sistemoje nagrinėja Arūnas Baublys. Jis iškelia šiandieninėje Lietuvos Respublikos teisinėje, administracinėje sistemoje aktualią Klaipėdos krašto kapinių priklausomybės problemą, kuri išryškėja sprendžiant žemėtvarkos, kapinių priežiūros ir „ipaminklinimo“ klausimus. A. Baublio analizuojamą naujųjų,

⁶ Projektas bus vykdomas iki 2014 m. pabaigos, sutarties numeris VAT-12018.

⁷ 2006–2012 m. buvo fiksuota per 4000 artefaktų.

po 1945 m. į kraštą atsikėlusių gyventojų ir jų palikuonių santykį su šiuo konfesiniu paveldu tema pratęsia Rimantas Sliužinskas. Jis, taikydamas interviu metodą, apklausė dalį Šilutės rajono Saugų seniūnijoje prie kapinių gyvenančių lietuvininkų ir pokario metais čia atsikėlusių gyventojų, kurių pasisakymai liudija ne tik tam tikrus kapinių istorijos ir laidojimo tradicijos siužetus, bet ir kapinių, kaip *savo* ir *svetimo* istorinio bei kultūrinio objekto, sampratos vietą lokaliai bendruomenės grupinėje tapatybėje.

Botaniniai senųjų kapinių aspektai analizuojami Ritos Nekrošienės straipsnyje, kuriame aptariama dekoratyviųjų žolinių ir sumedėjusių augalų rūšių įvairovė, šių augalų paplitimas 40 Šilutės rajono kapinių. Tyrimo metu kapinėse inventorizuota beveik 60 rūšių dekoratyviųjų augalų ir nustatyta, kad apleistose, neprižiūrimose kapinėse fiksuojama mažiau augalų rūšių nei prižiūrimose ir tvarkomose kapinėse.

Arminas Štuopys ir Dionyzas Varkalis, nagrinėdami atsitiktinių artefaktų identifikavimo, paminklosauginio statuso nustatymo ir jų mokslinės panaudos galimybę, aktualizuoja ir šių artefaktų, kaip medžiagotyrynių šaltinių, leidžiančių analizuoti XIX–XX a. vidurio meistrų naudotas medžiagas, technologijas ir koloristiką, instrumentinę keramikos, metalo, dažų, glazūrų sudėtį ir struktūrą, svarbą.

Mokslinių straipsnių skyrių užbaigia Natalijos Juščenko, Dalios Baziukės, Ingridos Borisenko straipsnis, tyrinėjantis šiuolaikinių informacinių technologijų (IT) galimybes taikyti pažangius įrankius ir metodus duomenims kaupti, saugoti, apdoroti ir pateikti. Autorių teigimu, senųjų kapinių inventorinių duomenų kaupimas, saugojimas ir viešinimas yra prioritetiniai darbai, sudarantys tarpdalykinių tyrimų pagrindą, o naujausi duomenų analizės algoritmai, įtinklinto darbo metodai, programinė įranga darbui su geografiniais ir daugialypės terpės duomenimis sukuria prielaidas naujoms istorinių tyrimų metodikoms.

Šiame tome pateikiamas platus šaltinių tyrimų, publikacijų ir apžvalgų skyrius, atliepantis Prūsijos Bažnyčios istorijos, kapinių raidos ir jų būklės tematiką. Rubrika pradedama D. Barasos tyrimu apie Kuncų parapiją 1569 m. duomenimis. Pagrindinis autoriaus analizuojamas šaltinis yra Kuršių nerijos Kuncų parapijos 1569 m. vizitacijos teikiami duomenys, kurie yra tyrinėjami ir pristatomi visų tuo metu vizituotų Sembos vyskupijos parapijų kontekste. Šiame pirmajame naratyve apie Kuršių neriją pateikiama ne tik daug informacijos apie parapijos vidinį gyvenimą, bet ir užčiuopiamos tam tikros konfesionalizacijos užuomazgos parapijoje, įgalinančios kalbėti apie tam tikras to meto Kuršių nerijos etninės, socialinės, ekonominės padėties prielaidas. Bažnytinių parapijų istorijos tyrimus tęsia pristatydamas Rusnės bažnyčios parapijos XIX a. dokumentų fragmentus, kuriuose atsispindi parapijos dvasininkų ir tarnautojų svarstymai apie vietos kapinių būklę, kapinių teritorijos išplėtimo būtinybę, pateikiama statistika apie palaidotųjų skaičių ir kita lokaliai bendruomenės vidaus gyvenimo informacija.

A. L. Arbušauskaitė analizuoja iki šiol nežinomus NKVD Šilutės operatyvinės grupės apklausos, vykdytos 1944 m. lapkričio mėnesį, protokolus, kuriuose fiksuojamos žinios apie Antrojo pasaulinio karo metais Macikuose veikusį karo belaisvių lagerį. Šie dokumentai buvo įtraukti į mokslinę apyvartą 2011 m. rudenį, pradėjus archeologinį ir istorinį tyrimą, siekiant identifikuoti Macikų lageryje žuvusiųjų masines kapavietes gretimame Armalėnų kaime.

A. Štuopys, remdamasis Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje esančia medžiaga, pristato kraštotyrininką Ferdinandą Tamošiūną (1932–1980 m.), kurio veikla 8-ajame dešimtmetyje daugiausia buvo susijusi su Klaipėdos miesto apylinkių senųjų kapinių fiksavimu. Kadangi iki šių dienų dauguma F. Tamošiūno užfiksuotų artefaktų sunyko arba buvo sunaikinti, ši medžiaga yra ypač vertin-

ga atliekant komparatyvinius kapinių būklės tyrimus ir įvertinant jų kultūrinę bei paveldosauginę reikšmę. Klaipėdos apylinkėse išsidėsčiusių kapinių raidos temą A. Štuopys pratęsia mikrotyrimu, kuriame sukaupti artefaktai analizuojami Žardės kapinių istorijos nuo XX a. vidurio atvejo kontekste.

Skyriaus pabaigoje publikuojami du skirtingo žanro tekstai, fragmentiškai pateikiantys keletą siužetų apie senųjų kapinių išlikimo ir išsaugojimo situaciją dabartinėje Karaliaučiaus / Kaliningrado srityje. Anatolij Bachtin Kenigsbergo kapinių apžvalgoje pasakoja apie šio miesto kapinių kūrimąsi ir raidą nuo viduramžių, atskleidžia kapinių naikinimo po 1945 m. mastą, kai sovietmečiu buvo sunaikintos beveik visos mieste iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos veikusios kapinės. Panašią kultūrinio ir konfesinio paveldo šiame krašte būklę iliustruoja ir Jurgio Mališausko 1983 m. rašytas kelionės maršrutu Sovetskas–Svetlogorskas dienoraštis, kuriame fiksuojami patirti įspūdžiai apie nykstančias krašte bažnyčias, pilis, kapines.

Tomas baigiamas tradicinėmis knygų recenzijų ir informacijos apie mokslo renginius rubrikomis.

Apžvelgus tome spausdinamus mokslinius straipsnius, galima konstatuoti, jog skaitytojams, mokslo visuomenei pirmą kartą Lietuvos istoriografijoje yra pateikiamas platus senųjų Klaipėdos krašto kapinių *tarpdisciplininės* analizės spektras. Šie moksliniai tekstai iliustruoja, jog konfesinio paveldo tyrimuose galimą įvairių mokslo sričių prieiga ir gautų rezultatų analizės koreliacija, leidžianti pateikti naujas analizuojamos temos mokslines išvalgas ir bendrakultūrinės vertes.

Leidinio autoriai ir rengėjai viliasi, kad straipsniai sulauks ne tik šia tema suinteresuoto Skaitytojo žvilgsnio ir vertinimų, bet ir atkreips plačiosios visuomenės, atsakingų valdininkų dėmesį į labai svarbaus vieno iš Klaipėdos krašto paveldo segmentų būklę ir jo išsaugojimo būtinybę.

Silva Pocytė

INTRODUCTION

A cemetery is, and may be perceived, as an object of the material and spiritual life and of historical, confessional, and ethnographic heritage. The culture of death and funeral rites that represent it have been relevant in all stages of mankind existence and in all civilizations, regardless of the level of economic development or the cultural environment of the region, state, or land. Researchers who are interested in *cemeteries* as a social, spiritual attribute of a community state that “almost in all religions, burial places are the living places of the dead (*die Wohnungen der Toten*). They [the burial places – *S. P.*] are places of remembrance where both the destinies of the living and the dead members of the family intertwine, as well as the present with the culture of the past. Burial places represent the public identity in an excellent way. They document the process of history and reflect significant social processes, architectural and historical aspects, and the forms of surnames and linguistic changes that can be found on the tombstones“¹.

The functional priorities of *cemeteries* and *tombs* as research objects, as defined by German scholars, are also to be applied to the old cemeteries of Klaipėda Region². They are an integral part of the region’s cultural landscape and a segment of confessional heritage which semantically reflects the national and linguistic environment of the people who used to live there, the social and economic structure, the aspects of the development of local communities, and the characteristics of changes in funeral rites influenced by Protestantism and by the development of the Prussian / German state.

On the other hand, *a cemetery* is a cultural, historical component of the social structure which simultaneously reflects “the past of the land, represents its present, and offers a look into the future“³. Therefore, the current state of the old cemeteries of Klaipėda Region and the view of relevant authorities, individual enthusiasts, scholars, and ethnographers of the cemetery maintenance and preservation illustrate the public attitude to the said confessional heritage, different from that in the rest of Lithuania, and the social, cultural, and moral values that predetermine the relationship with the past.

In the Soviet times, the studies of the history of Klaipėda Region and its cultural and confessional heritage were forced into an ideological framework, as the multi-ethnic history of the region and its multiculturalism did not comply to the ‘purified’ conception of the national history; therefore, quite a few of the plots of Klaipėda Region, and in a broader context, of Prussian Lithuania, marked with *alien* German linguistic and cultural traces stayed beyond the field of scientific interests and research.

The old cemeteries of Klaipėda Region received more attention from researchers⁴ and ethnographers as late as in the years of Lithuania’s Independence, although individual enthusiasts became interested in them in the Soviet years, approximately from the early seventies⁵. Starting

¹ EHALT, H. Ch. Vorwort der Herausgeber. FISCHER, N. Vom Gottesacker zum Krematorium. Eine Sozialgeschichte der Friedhöfe in Deutschland seit dem 18. Jahrhundert. *Kulturstudien. Bibliothek der Kulturgeschichte*. Hrsg. von H. Ch. EHALT, H. KONRAD. Bd. 17, Köln, 1996, p. VI.

² To date, Lithuanian historiography does not have a single name for the cemeteries in Klaipėda Region. They are called the old, Lutheran, Protestant, or historical ones. All those terms are contextually correct and can be used to define the same object. In the articles of the volume, the name shall also vary.

³ HILLEBRAND, A.-K. Erinnerung und Raum. Friedhöfe und Museen in der Literatur. *Würzburger Wissenschaftliche Schriften*, Bd. 341, Königshausen&Neumann, 2001, p. 133.

⁴ For more information about the research into the old cemeteries of Klaipėda Region and bibliography, see the articles of S. Pocyté, R. Sliužinskas, and other authors in the present volume.

⁵ Visual and written materials collected by ethnographer Ferdinandas Tamošiūnas in the 70s could be named, as well as student papers on the small architecture in the cemeteries of Klaipėda Region, supervised by dr. Jurgis Mališauskas, Klaipėda Faculties of the Lithuanian State Conservatoire.

with 2006, research into the confessional heritage of Klaipėda Region has been conducted by the researchers of the Institute of Baltic Sea Region History and Archaeology, Klaipėda University (hereinafter: IBSRHA KU) who study the old cemeteries of the region as a linguistic, cultural, ethnographic, and religious object of the past of the region, inseparable from the development of all Klaipėda Region and the states it belonged to. Therefore, the research can be attributed not only to the fields of history, linguistics, cultural anthropology, or religious studies, but also to one of cultural regional studies. On the other hand, as revealed by the research experience of several years, merely the humanities aspect of the research into that part of the confessional heritage cannot comprehensively reflect the significance and the value of the old cemeteries of Klaipėda Region in the regional context.

Over the last decade, the research into cemeteries was obviously influenced by increasingly more distinct interdisciplinary trends and their methodological links. Given the said trend, the IBSRHA KU research team, in the framework of the conducted project *Research into the Ethnic-Confessional Heritage of Klaipėda Region by Developing Geographic Information System*⁶ of the Research Council of Lithuania-funded programme *State and Nation: Heritage and Identity*, present segments of research in the fields of humanities, natural, technological, social, and informatics sciences which reveal the history of the old cemeteries, the evolution of tombstones, including the viewpoint of materials science, the linguistic, national, and social development of the region and its individual communities recorded in the epitaphs, the vegetation of the cemeteries, and the potential of the science of informatics in the systematization of the accumulated written, photo, and video materials. The information database which has been created since 2006 on the basis of the data collected during field expeditions⁷ and containing about 20,500 units of digital media, in 2012, was supplemented by information from 40 old cemeteries of Klaipėda Region. The accumulated materials became a research object of the scientific articles published in the present volume of *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*.

In the discussion of the old cemeteries, it is relevant both to reveal the significance of them as an element of material heritage and to analyze the legal regulation of funeral rites that predetermined the formation of cemeteries. The regulation of funeral rites in Prussia in the 16th to 18th c. as one of the major aspects of the process of confessionalization is discussed by Darius Barasa. The historical theme is extended by Silva Pocytyė whose article is devoted to the impact of Protestantism on the formation of the multilingual cultural environment in Klaipėda Region and the bilingual expression in epitaphs; she reveals the specificity of the regional confessional heritage in the context of Lithuania by means of comparison of certain developmental aspects and artefacts of the old cemeteries in Klaipėda Region and in other Lithuanian regions.

The articles of Asta Balčiūnienė and Eglė Bukantytė present a linguistic analysis of tombstone inscriptions in the old cemeteries of Klaipėda Region. A. Balčiūnienė studies the Lithuanian inscriptions from the morphological and lexical viewpoint and discusses the principal linguistic characteristics of personal names. The research object of E. Bukantytė is German epitaphs and the texts recorded in them which are compared to Lithuanian ones by means of a historical comparative method with the aim of disclosing their textological and linguistic specificity.

The article of Arūnė Liucija Arbušauskaitė focuses on the personal data in the epigraphs from the old cemeteries, with special attention to the gender and age characteristics and children/ infant mortality. As disclosed by the author's studies, the information of the cemetery inscriptions sup-

⁶ The project will continue till the end of 2014, contract No. VAT-12018.

⁷ From 2006 to 2012, over 4,000 artefacts were recorded.

plements the characteristics of the social-demographic development of Klaipėda Region, however, due to the shortage of data, it does not lead to deeper conclusions on the dependence of the lifespan on economic or geographic factors.

The present state of the old cemeteries in the region and their place in the local culture and heritage system is analyzed by Arūnas Baublys. He raises a problem of the jurisdiction of Klaipėda Region cemeteries topical for the current legal and administrative system of the Republic of Lithuania which stands out in dealing with land planning, cemetery maintenance, and the heritage status issues. The subject of the relationship of the settlers who came to live in the region after 1945 and of their descendants with the said confessional heritage is continued by Rimantas Sliužinskas. He interviewed part of the *Lietuvininkai* (Lithuanians of Prussian Lithuania) living in the vicinity of the old cemeteries in Saugai rural administrative area Šilutė district and the settlers who arrived there in the post-war years; their stories witness certain plots of the history of the cemetery and the funeral tradition, as well as the place of the conception of the cemetery as *one's own* or *alien* historical and cultural object in the group identity of the local community.

The botanical aspects of the old cemeteries are analyzed in the article of Rita Nekrošienė who discusses the diversity of the species of ornamental herbaceous and ligneous plants and their distribution in 40 cemeteries of Šilutė district. During the research, almost 60 species of ornamental plants were identified in the cemeteries; the author concludes that well-maintained and cared of cemeteries boast a greater variety of plants than the abandoned ones.

Arminas Štuopys and Dionyzas Varkalis who look into the issue of identification of accidental artefacts, the establishment of their status from the monument protection viewpoint, and the possibility of their further scientific use, actualize the significance of the said artefacts as the sources of materials science that enable the analysis the materials, technologies, and colours used by masters of the 19th to mid-20th c. and the instrumental composition and structure of ceramics, metal, paints, and glazes.

The unit of scientific articles ends with a paper of Natalija Juščenko, Dalia Baziukė, and Ingrida Borisenko devoted to the potential of the contemporary information technologies (IT) in the application of instruments and tools to the accumulation, storage, processing, and presentation of the data. As stated by the authors, the accumulation, storage, and publicising of the inventory data from the old cemeteries are priorities that serve as a basis of interdisciplinary research, while the latest algorithms of data analysis, networking methods, and software for work with the geographical and multimedia data create prerequisites for new methodologies of historical research.

The volume presents a unit covering source research and publication reviews related to the theme of the history of Prussian Church, cemetery evolution, and their current state. The chapter opens with Darius Barasa's study on Kuncai Parish in 1569. The principal source analyzed by the author is the data of the visitation of Kuncai Parish on the Curonian Spit in 1569, reviewed and presented in the context of all the parishes of Semba Diocese visited at the time. The first narrative about the Curonian Spit both offer a wealth of information about the internal life of the parish and touches upon the start of confessionalization in the parish that enables a discussion of certain assumptions of the ethnic, social, and economic situation of the Curonian Spit. The author continues his research into the history of parishes by presenting fragments of the 19th C. Rusnė Church parish documents, which reflect considerations of the clergy and employees of the parish about the state of the local cemetery and the necessity to expand its territory, present the statistics of the number of burials, and offer other information about the internal life of the local community.

Arūnė Liucija Arbušauskaitė analyzes hitherto unknown minutes of interrogations in Šilutė Unit of the People's Commissariat for Internal Affairs (NKVD) conducted in November 1944 in which information about the war prisoners camp in Macikai in the years of World War 2 had been recorded. The documents were first used by researchers in 2011, when the archaeological and historical studies started with the aim of identification of the mass graves of those perished in Macikai in the neighbouring village of Armalėnai.

Arminas Štuopys used the materials of the History Museum of Lithuania Minor to introduce ethnographer Ferdinandas Tamošiūnas (1932–1980), whose activities in the 70s were mainly related to the recording of the old cemeteries in the environs of Klaipėda City. As most of the artefacts recorded by Tamošiūnas have disappeared or have been destroyed, the material is of special value for comparative studies of the state of the cemetery and for the assessment of their cultural or the monument protection-value. Štuopys extends the subject of the cemetery development in Klaipėda environs by a micro study in which the accumulated artefacts are analyzed in the context of the Žardė cemetery case since the mid-20th c.

At the end of the chapter, two texts of different genres are presented: fragments of stories on the situation of survival and preservation of the old cemeteries in the present Karaliaučius/Kaliningrad Region. In the review of the *Königsberg* cemetery, Anatolij Bachtin writes about the appearance of the cemetery in the city and its development since the Middle Ages and reveals the scale of the cemetery destruction after 1945, when in the Soviet period almost all the cemeteries that functioned in the city before the end of WW2 were destroyed. A similar state of the cultural and confessional heritage in the said region is illustrated by a travel diary on the route Sovetsk-Svetlogorsk by Jurgis Mališauskas, with the impressions of endangered churches, castles, and cemeteries of the region recorded.

The volume ends with the traditional rubrics of information about scientific events and book reviews.

A review of the published scientific articles allows one to state that, for the first time in Lithuanian historiography, readers and research community are presented a broad range of an *interdisciplinary* analysis of the old cemeteries of Klaipėda Region. The said scientific texts illustrate a possibility of the approach of different fields of science to the research into confessional heritage and the correlation of the obtained outcomes resulting in new scientific insights and general cultural values.

The authors and the publishers of the volume are looking forward both towards an interested look of reader and their assessment and the attention of the general public and responsible officials to the state of a very important segment of the heritage of Klaipėda Region and the necessity of its preservation.

Silva Pocytė